

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 20 (33)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p30>

ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВИ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬСТВА¹

Павленко Богдана Олегівна,
аспірант, викладач-стажист кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

Гулаков Вячеслав Андрійович,
Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

У статті проведено дослідження історичних витоків стовнення поняття «національна безпека». З'ясовано, що поняття “національна безпека” є досить вживаним, і зміст його розглядається в залежності від пізнавальних традицій, які сформовані в кожній окремій державі. Однак значення та організаційні форми національної безпеки детермінуються виходячи з історичних й соціально-політичних умов держави, в яких вона народилася, удосконалюється та функціонує.

Проаналізовані підходи науковців до визначення національної безпеки. Досліджено, що існує велике розмаїття визначень національної безпеки, та їх автори мають власні думки і підходи з приводу трактування даного поняття, у більш вузькому або, навпаки, більш широкому значенні даного словосполучення. Також у цьому контексті виявлене обхідність розгляду національної безпеки як основи захисту суспільства. Проведено дослідження основні чинники, які впливають на показники національної безпеки.

Підкреслюється, що подальше існування, економічний розвиток, самозабезпечення та розвиток нашої країни як демократичної, суверенної та соціально-правової держави залежить перш за все від реалізації національно спрямованої як зовнішньої так і внутрішньої політики стосовно захисту інтересів країни, суспільства, особи. А саме мається на меті створення системи національної безпеки, яка в свою чергу гарантуватиме захист життєво важливих інтересів держави, суспільства та конкретно кожної людини від внутрішньої так і зовнішньої загрози.

У підсумку надано визначення національної безпеки, а саме «національна безпека – це міра реального рівня прав і свобод членів людського співтовариства (громадян) відповідної цьому співтовариству держави».

Окрім того у статті визначені чинник, які здійснюють вплив на основні показники національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, безпека, захист суспільства.

¹ Робота виконана в проєкті 0118U003582

Pavlenko B.O., Gulakov V.A. Characteristics of national security as the basis of community protection. We have carried out the previous history of the historical understanding of the "national security". It's explained, understanding that "national security" is to live, live and look at the deposit soft traditional traditions, are formed into leather environment. However, the sign if it can be of this form of organization of national security is determined by the historical and political minds of the state, and in some ways this function was born.

Analyzed the approach to science before the national security. It has been ascertained that I have greater knowledge of national security, that I have to authorize my thought and idea to drive the interpretation of this understanding, more than that, of course, I have a wider range of important words. Also, in the context of this, the necessary view of the national security was found, as a basis for the desire for slaughter. The main official were carried out, so as to pour on the indicators of national security.

It is emphasized that the further existence, economic development, self-sufficiency and development of our country as a democratic, sovereign and socio-legal state depend primarily on the implementation of nationally directed both foreign and domestic policies to protect the interests of the country, society and the individual. Namely, there is a goal of creating a national security system, which in turn will guarantee the protection of vital interests of the state, society and specifically each person from internal and external threats.

As a result, the definition of national security is given, namely, "national security is a measure of the real level of rights and freedoms of members of the human community (citizens) of the state corresponding to this community".

In addition, the article identifies factors that influence the main indicators of national security.

Keywords: security, national security, protection of society.

Постановка проблеми. Процес виникнення, розвитку та утвердження самостійної та незалежної української держави обумовлений в першу чергу проблемами забезпечення національної оборони та безпеки.

Беззаперечним є факт того, що подальше існування, економічний розвиток, самозабезпечення та розвиток нашої країни як демократичної, суверенної та соціально-правової держави залежить перш за все від реалізації національно спрямованої як зовнішньої так і внутрішньої політики стосовно захисту інтересів країни, суспільства, особи. А саме мається на меті створення системи національної безпеки, яка в свою чергу гарантуватиме захист життєво важливих інтересів держави, суспільства та конкретно кожної людини від внутрішньої так і зовнішньої загрози.

Беручи до уваги масштабний та складний комплекс проблем, які виникли у нас внаслідок російської збройної агресії проти нашої країни, захист національних інтересів повинен здійснюватися на підставі розуміння того, що Росія веде проти України широкомасштабну війну на знищення української державності, української нації як такої.

За такого стану обставин одним із ефективних механізмів захисту української держави від зовнішньої агресії зі сторони Росії повинна стати тотальна мобілізація всього без винятку українського суспільства, усіх державних ресурсів

для достойної відсічі як збройної так і гуманітарної агресії з боку Російської Федерації. Саме у цьому контексті дуже важливого значення набувають проблеми, які пов'язані із поняттям національної безпеки.

Усі вище наведені аргументи і доводять необхідність та актуальність даного дослідження, адже в умовах збройної агресії, яка станом на сьогодні присутня на нашій землі, ми перш за все повинні дбати за оборону своєї країни, яку ми не зможемо ефективно здійснити без належного побудованої стратегії Національної безпеки

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Безперечно, питання національної безпеки є дуже важливим тому над ним працював не один науковець, а саме: О. Власюк, В. Горовенко, О. Дзьобань, Б. Парахонський, Г. Ситник, М. Трєбін, В. Абрамов, С. Борисович, А. Дацюк, В. Мандрагеля, Р. Марутян, Ю. Мельник.

Мета статті. Метою статті є всебічне та об'єктивне дослідження особливостей національної безпеки як основи захисту суспільства.

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення безпеки завжди турбувала людство у процесі його цивілізаційного розвитку. Після двох світових воєн та припинення режиму «холодної війни» не виправдали себе сподівання щодо зменшення кількості загроз національній та міжнародній безпеці. Міждержавні конфлікти, терористичні акти, загроза ядерної війни,

надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру продовжують становити велику небезпеку і в XXI столітті.

Перелік реальних та потенційних загроз національній та міжнародній безпеці далеко не вичерпується вищенаведеними прикладами. Враховуючи ці обставини забезпечення національних інтересів будь-якої держави світу передбачає адекватне реагування на виклики та загрози сучасності, тобто проведення ефективної політики національної безпеки. [1]

Поняття “національна безпека” є досить вживаним, і зміст його розглядається в залежності від пізнавальних традицій, які сформовані в кожній окремій державі. Однак значення та організаційні форми національної безпеки детермінуються виходячи з історичних й соціально-політичних умов держави, в яких вона народилася, удосконалюється та функціонує.

Якщо розглядати світову історію походження терміну “безпека” то тут не просліджується чітка хронологія. Так, в період античності поняття “безпека”, вживане Платоном, розумілось як відсутність небезпеки чи зла для людини. Філософом та письменником Цицероном, який був прихильником республіканського ладу стародавнього Риму, вважалось, що головною функцією безпеки має розглядатись крізь призму прагнення людини “захищати власне життя, ... уникати всього шкідливого та добувати собі все необхідне для життя” [1].

За часів середньовіччя під безпекою розумівся спокійний стан духу людини, який надавав можливість почувати себе захищеним від будь-якої небезпеки. Але саме в такому значенні даний термін у лексиці народів Європи до початку Нової історії використовували дуже рідко. [1]

Лише в XVII-XVIII ст. філософські концепції Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо і Б. Спінози значно поширили вживання поняття і терміну “безпека”. Якщо узагальнити значення зміст цього поняття, то воно ототожнювалось зі станом спокою, який виникає в результаті відсутності реальної небезпеки як фізичної, так і моральної. Саме в цей проміжок часу було зроблено перші спроби теоретичного визначити дане поняття.

З XIX ст. в європейських країнах стан безпеки почали розглядати як наукову категорію в контексті безпеки індивідуума, суспільства та держави. Характерно, що в Російською імперією це поняття стало вживатися тільки наприкінці XIX ст. у досить специфічному сенсі – як охорона суспільної небезпеки та діяльність, що спрямована на боротьбу з державними злочинами. [2, с. 111].

На сьогодні існує велике розмаїття визначень національної безпеки, та їх автори мають власні

думки і підходи з приводу трактування даного поняття, у більш вузькому або, навпаки, більш широкому значенні даного словосполучення. Тому, на нашу думку, доцільно висвітлити хоча б декілька з них, для розкриття загальної картини розуміння даного терміна.

За визначенням В.А. Ліпкан, національна безпека являється захищеністю життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в усіх сферах життєдіяльності від зовнішньої і внутрішньої загрози, що забезпечує стійкий розвиток країни [3, с. 12].

Я. У. Кондратьєв під національною безпекою розуміє сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі і державну стратегію в області забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [4, с. 8].

Поняття державної (або національної) безпеки, що означає стан захищеності державної влади, суверенітету, державної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної та релігійної рівності. [5, с. 154]

З двох основних підходів щодо нації (політичного та етнічного) у даному випадку вибір падає на політичну націю як політичну спільноту громадян певної держави, як «сукупність громадян, що здійснюють колективні і національні інтереси через механізм власної політичної організації – національної держави».

Нація визначається як основний державотворчий елемент, носій державного суверенітету, джерело державної влади та національних інтересів. Додамо – і як висхідна позиція щодо визначення національної безпеки. Національні інтереси є наслідком властивого нації «ставлення до власних потреб у внутрішньополітичному і зовнішньополітичному плані, що викликає негативну або позитивну зумовленість її діяльності, активності вибору шляхів розвитку і перетворюється на мотиви і стимули історичної творчості».

Дані інтереси формуються на основі системи національних потреб. Існує законодавче визначення терміна «національні інтереси України».

Разом з тим нормативно-правового акта, який би давав вичерпний перелік національних інтересів, влада протягом усього періоду державно-політичної незалежності України не запропонувала. Як правило, державні документи обмежуються «пріоритетами національних інтересів», «життєво важливими національними

інтересами», «фундаментальними національними інтересами». Подібна різноманітність значно розширює простір пояснення національних інтересів, проте позбавляє необхідної в даному випадку чіткості їх вербального оформлення.

Національні інтереси в Україні все ще перебувають на етапі становлення, тому не складають збалансовану систему. У внутрішньому контексті дається взнаки гостре ідеологічно-ціннісне, політичне, економічне протистояння різних соціальних сил, політичних партій, соціально-політичних лідерів з приводу ієрархії національних інтересів, їх змістовного наповнення та механізмів реалізації.

У зовнішньому сенсі неможливо не враховувати європейський вибір української нації та активну протидію РФ з цього приводу, що отримало практичний вияв в окупації у 2014 р. частини території України (АР Крим та міста Севастополя), а також розв'язанні воєнної агресії на Сході України. [5, с. 72]

Ці та інші чинники посилюють складність загальноприйнятого формулювання національних інтересів, які були б підтримані усіма категоріями населення на всій території України. Доводиться обмежуватися «рамковими» принципами формулювання національних інтересів, що має як своїх прихильників, так і критиків.

Необхідно зазначити, що головними об'єктами національної безпеки виступають:

- 1) громадяни (їх права і свободи);
- 2) суспільство (з його духовними та матеріальними цінностями);
- 3) держава (з її конституційним устроєм, суверенітетом та територіальною цілісністю).

На цій підставі основними показниками національної безпеки можна визначити наступні чинники:

- національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави;
- стан розвитку громадянського суспільства, рівень демократії, сформованості та дієвості законодавчої бази правової держави, захищеності особи;
- економічну можливість держави;
- стан збройних сил, їхня боєздатність та боєготовність;
- національна визначення та самобутність;

- розвиток національної самосвідомості та культури;

- наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загально визначеної мети;

- національна згода і єдність;

- внутрішньополітична стабільність;

- готовність та здатність політичних сил реалізувати загально визначені цілі.

Як підсумок, можемо навести кілька визначень національної безпеки, жодне з яких не претендує на завершеність. Енциклопедичний варіант: національна безпека – це «здатність країни зберігати суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин» [6, с.141]

Або: національна безпека – «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози» [7, с.121]. В останньому випадку привертає увагу використання терміна «загроза» в однині, що суперечить соціальним реаліям будь-якої країни.

Чинний Закон України «Про національну безпеку України», який було прийнято в червні 2018 р., пропонує більш лаконічний варіант: «національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [8].

Таким чином, національна безпека – це міра реального рівня прав і свобод членів людського співтовариства (громадян) відповідної цьому співтовариству держави. Взагалі поняття «національна безпека» має велику кількість вимірів та аспектів, різниця між якими полягає в тому числі і у відповідних позиціях, з яких розглядається дане питання. Доречно звернути увагу також на те, що комплексне дослідження феномена національної безпеки передбачає врахування різних, навіть суперечливих точок зору і підходів у даній сфері, які у критичному поєднанні значною мірою доповнюють одна одну.

Література:

1. Горбатюк С.Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. URL:file:///C:/Users/User12/Downloads/vnaddy_2016_2_6.pdf (дата звернення 30.11.2019)

2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. пр. Київ: НІСД. 2016. 527 с.
3. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях / Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. К. : Текст, 2006. 256 с. 2. Кондратьєв Я. Ю. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду / Я. Ю. Кондратьєв, В. А.
4. Глобальна та національна безпека: підручник. за заг. ред. Г. П. Ситника. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Громад. орг. «Акад. нац. безпеки». Київ: НАДУ. 2016. 781 с.
5. Мандрагеля В. А., Мовчан П. П. Національна безпека України в контексті політики Східного партнерства ЄС. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. №3–4. С. 72–82.
6. Нікітін Ю. В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. Юридична наука. 2015. №2. С. 141–147.
7. Чуваков О.А. Безпека: соціально-політична сутність поняття. Правова держава. 2014. № 18. С. 119-122.
8. Закон України: Про національну безпеку України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. ст.241.